

**PARTICULARITĂȚI ALE OBLIGAȚIILOR ASUMATE DE PĂRȚI ÎN
CONTRACTUL DE ÎNTREȚINERE**

CODRIN MACOVEI

Într-o definiție simplificată a contractului de întreținere am putea reține că acest contract este o vânzare imediată cu o particularitate: obligația de achitare a bunului cumpărat debutează la încheierea contractului și se stinge odată cu decesul înstrăinătorului. Ținând cont de evoluția societății noastre, contractul de întreținere concretizează o soluție inspirată atât pentru întreținut, cât și pentru întreținător.

Pentru întreținător reprezintă oportunitatea unei alternative originale față de investițiile tradiționale. Putem identifica beneficii cum ar fi: lipsa incapacităților speciale de folosință, lipsa garanțiilor necesare pentru asigurarea executării obligației, achitarea unei contribuții în natură ce reprezintă o valoare scăzută prin raportare la valoarea de circulație a bunului dobândit în proprietate, dobândirea (de obicei a) unui bun imobil ceea ce reprezintă o investiție perenă, exprimarea unei alegeri cu deplina cunoaștere a bunului.

În ceea ce îl privește pe întreținut, acesta are la dispoziție un mijloc complementar de asigurare a bunăstării, de menținere a statului material și social al vieții sale obișnuite. În plus, prin eliberarea resurselor financiare proprii destinate întreținerii, această parte contractantă poate urmări realizarea imediată a unor proiecte personale sau suportarea mai ușoară a unor momente dificile (boli cronice, spitalizare, infirmitate etc.). Nu în ultimul rând, întreținerea reprezintă un venit neimpozitabil.

Chiar și numai din perspectiva acestei superficiale analize a beneficiilor încheierii unui contract de întreținere rezultă importanța deosebită a acestui instrument contractual în condițiile vieții economice și sociale din țara noastră. Ne referim în special la condițiile deosebit de oneroase de acordare a creditelor imobiliare ipotecare și la veniturile reduse ale majorității populației. Cu toate acestea, întreținerea este un contract care nu beneficiază de o reglementare proprie, nici în Codul civil, nici într-un alt act normativ¹. De aceea, rolul

¹ *De lege ferenda*, întreținerea urmează a fi reglementată sub denumirea de *contractul de întreținere pe viață*, având semnificația unei convenții prin care „o parte se obligă să transmită celeilalte un bun în schimbul obligației de întreținere și îngrijire pe tot timpul vieții sale” (art. 1712 din Proiectul Codului civil, adoptat de Senatul României la 13 septembrie 2004).

doctrinei în precizarea caracteristicilor acestui contract civil este esențial. Aparent, acest demers este facilitat de o jurisprudență extrem de bogată și variată. Totuși, o analiză mai atentă a acestei jurisprudențe ar arăta că, în practică, soluțiile adoptate sunt departe de a asigura imperativul uniformității². În special, procesul de identificare, determinare și caracterizare a conținutului obligațiilor asumate de părți pare a fi unul deosebit de dificil. Prezentul articol își propune să articuleze unele repere necesare în operațiunea de stabilire a voinței reale a părților contractante vis-à-vis de obligațiile specifice acestui contract.

A. Obligațiile întreținutului

Contractul de întreținere naște în sarcina întreținutului următoarele obligații:

a) să predea bunul care formează obiectul derivat al contractului de întreținere. Conținutul obligației de predare (locul și momentul predării, modalitatea de predare, suportarea cheltuielilor predării, dovada predării) se determină potrivit regulilor generale din materia obligațiilor.

b) să garanteze contra evicțiunii și contra viciilor ascunse ale lucrului înstrăinat. Obligația de garanție ce incumbă întreținutului derivă din faptul că acesta trebuie să asigure întreținătorului liniștită și utilă folosință a lucrului înstrăinat.

Dacă întreținutul nu își execută obligațiile care îi revin în temeiul contractului, întreținătorul are la îndemână următoarele mijloace de apărare:

a) *excepția de neexecutare a contractului*. Dat fiind caracterul alimentară al obligației de întreținere, considerăm că întreținătorul trebuie să uzeze cu prudență de această prerogativă, consecințele neexecutării obligației de întreținere putând fi extrem de grave;

b) *acțiunea în executarea silită a obligației asumate* (acțiune personală, derivată din contractul de întreținere, prescriptibilă în termenul general de trei ani);

c) *acțiunea în rezoluțiunea contractului*. Acțiunea în rezoluțiunea contractului pentru neexecutarea de către întreținut a obligației asumate este guvernată de regulile de drept comun, având ca efecte repunerea părților în situația anterioară încheierii contractului. Restituirea integrală a prestațiilor făcute de către părți una alteia în temeiul contractului de întreținere obligă

² Pentru astfel de soluții, a se vedea de exemplu Buletinul Jurisprudenței, bază de date în format electronic (în continuare, BJ).

întreținutul să restituie contravaloarea întreținerii prestate, iar pe întreținător să restituie contravaloarea folosinței bunului (dacă o astfel de folosință a avut loc).

Dacă obiectul obligației întreținutului îl reprezintă o sumă de bani, atunci acțiunea în remiterea prețului este supusă prescripției extinctive și poate fi valorificată în termenul general de prescripție, deoarece prestația privește un drept de creanță³;

d) *acțiunea în revendicare* (dacă s-a transmis un drept de proprietate) sau, după caz, *acțiunea confesorie* (dacă s-a transmis un dezmembrământ al unui drept real).

B. Obligațiile întreținătorului

Principala obligație pe care contractul de întreținere o generează în sarcina întreținătorului este aceea de a asigura creditorului său întreținerea. Evident, există posibilitatea ca prin încheierea contractului de întreținere să se nască și alte obligații pentru întreținător, obligații care însă au un caracter subsidiar; în acest sens, poate fi vorba, spre exemplu, de obligația de plată a unei sume de bani (dacă, în schimbul dobândirii dreptului transmis de către întreținut, întreținătorul s-a obligat să plătească o sumă de bani și să asigure întreținerea creditorului său) ori de luare în primire a bunului transmis (dacă acesta nu se află deja, cu alt titlu, în mâinile întreținătorului).

1. Obligația de întreținere

Obligația de întreținere ce incumbă întreținătorului prezintă următoarele caracteristici:

a) Are *caracter aleatoriu*, împrejurare care îl obligă pe debitor la executarea ei, indiferent de cât de oneroasă se dovedește a fi pentru el. Prin urmare, întreținutul nu va putea justifica o eventuală neexecutare prin faptul că valoarea întreținerii prestate a depășit cu mult valoarea dreptului transmis. Debitorul nu se va putea libera de datoria ce îi incumbă nici chiar dacă s-ar obliga să restituie tot ceea ce a primit în temeiul contractului, renunțând la a-i fi restituită contravaloarea prestațiilor efectuate de el. Numai consimțământul întreținutului îl poate elibera pe debitor de executarea obligației de întreținere.

b) Are caracter *intuitu personae*, prin urmare nu se poate presta de către o altă persoană decât întreținătorul, afară de cazul în care întreținutul consimte (art. 1094 C. civ.).

³ M.-M. Pivniceru, M. Gaiță, *Principalele acțiuni în justiție izvorâte din contractul de întreținere și prescripția extintivă privitoare la acestea*, în Dreptul nr. 8/2003, p. 76.

În acest sens, în practica judecătorească s-a arătat că, „pentru întreținut, încheierea contractului implică o alegere de persoană, o încredere a acestuia că persoana întreținătorului îi va acorda întreținere în natură, în mod succesiv și complet. Natura obligației de întreținere presupune îndeplinirea ei cu bună-credință, cu atât mai mult cu cât modul de executare a întreținerii este lăsat la aprecierea debitorului, nefiind prefixat în contract. De altfel, datorită caracterului cotidian al executării prestației, nici nu s-ar putea prevedea ce anume va servi în viitor ca hrană, îmbrăcăminte, medicamente ș.a.m.d. beneficiarului sau ce îngrijiri de altă natură va necesita în caz de boală sau la bătrânețe. Din acest motiv, obligația de întreținere implică faptul personal al debitorului, executarea ei având un caracter personal, netransmisibil. În ipoteza în care întreținutul acceptă ca asigurarea permanenței îngrijirii sale să fie realizată prin serviciul altor persoane, ca însoțitoare, alese de întreținut, pe cheltuiala întreținătorului”, nu înseamnă că prestația de întreținere și-a pierdut caracterul *intuitu personae*⁴.

c) Este o *obligație de a face succesivă*⁵, implicând, deci, îndatorirea debitorului de a săvârși toate acțiunile ce sunt necesare pentru a asigura întreținerea creditorului său (să îi asigure o locuință, să îi procure hrana, să îi asigure îmbrăcăminte, încălțăminte, să se îngrijească de sănătatea acestuia etc.).

d) Întrucât este vorba de o obligație de a face care prezintă caracter *intuitu personae*, apreciem că obligația de întreținere *nu se transmite prin moștenire*. Astfel fiind, instanțele nu pot să îi substituie pe succesorii întreținătorului în poziția juridică a autorului lor, iar constrângerea lor judiciară de a executa o obligație de a face ar încălca principiul *nemo ad factum cogi potest*⁶. Cu toate acestea, nu poate fi ignorat faptul că, dacă întreținerea este constituită cu titlu oneros, obligația asumată de către întreținut are drept cauză asigurarea întreținerii sale până la sfârșitul vieții. Or, în ipoteza în care întreținătorul precedează întreținutului, a admite că moștenitorii acestuia nu sunt obligați la continuarea întreținerii ar însemna să acordăm preferință consecințelor caracterului *intuitu personae*, în detrimentul unui element esențial de validitate a contractului: cauza. Suntem oare îndreptății la o astfel de judecată?! Oricum, considerăm că este de datoria legiuitorului ca, în ipoteza reglementării acestui contract, să se pronunțe expres cu privire la caracterul transmisibil *mortis causa* al obligației de întreținere.

⁴ C.A. Iași, s. civ., dec. nr. 636/1999, în M.-M. Pivniceru, M. Gaiță, *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 1999*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 56-57.

⁵ A se vedea și C.A. Iași, s. civ., dec. nr. 165/2000, în M.-M. Pivniceru, M. Gaiță, *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 2000*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 112-113.

⁶ A se vedea M.-M. Pivniceru, M. Gaiță, *Contract de întreținere. Decesul întreținătorului. Rezoluțiunea contractului. Condiții* (C.A. Iași, s. civ., dec. nr. 1164/2001), în C.J. nr. 10/2003, p. 1-5.

e) Prezintă *caracter alimentar*, urmând a fi executată zi de zi, în mod succesiv. Acest caracter face ca executarea zilnică a obligației de întreținere să prezinte caracter esențial în sensul art. 1079 pct. 3 C. civ. Prin urmare, în caz de neexecutare, debitorul este de drept în întârziere.

f) Este *indivizibilă*, atât activ, cât și pasiv.

Indivizibilitatea activă a obligației de întreținere face ca aceasta să nu fie considerată ca îndeplinită decât dacă a fost executată complet și succesiv față de toți creditorii. Prin urmare, majoritatea opiniilor sunt în sensul că, dacă întreținătorul nu asigură decât întreținerea unuia/unora dintre creditorii obligației de întreținere, se consideră că obligația nu a fost deloc îndeplinită, iar nu că a avut loc o executare parțială⁷.

Instanța supremă a statuat că obligația de întreținere asumată de debitor are caracter de indivizibilitate atunci când este instituită în beneficiul mai multor creditori, fără a se preciza că este vorba de obligații distincte pentru fiecare creditor, în funcție de numărul și/sau valoarea bunurilor, obiect al contractului, după cum ele erau proprii fiecăruia dintre creditori sau comune. Într-un asemenea caz, deci, debitorul nu s-a obligat să presteze două întrețineri distincte – corespunzător a ceea ce a primit de la fiecare din creditori – ci există o singură obligație indivizibilă (art. 1058 C. civ.). În cazul unei obligații de întreținere indivizibile, cu mai mulți creditori, debitorul nu și-a îndeplinit obligația atunci când a satisfăcut numai pe unul din creditori, deoarece obligația indivizibilă nu este susceptibilă de executare parțială, sancțiunea civilă a rezoluțiunii contractului ducând la restituirea tuturor bunurilor, obiect al contractului, indiferent cărora și în ce proporții au aparținut fiecărui creditor⁸.

Există însă autori care atenționează asupra faptului că indivizibilitatea obligației de întreținere nu derivă din natura sa, putând fi concepută și executată și separat pentru fiecare creditor în parte⁹. Astfel fiind, numai dacă din circumstanțele cauzei ar reieși faptul că părțile au considerat obligația de întreținere ca indivizibilă, neexecutarea acesteia față de toți creditorii atrage rezoluțiunea totală a întreținerii. De altfel, desființarea totală a contractului nu este totdeauna benefică pentru creditorii întreținerii, care adeseori sunt persoane în vârstă, având nevoie de protecție; în acest caz, „soluția desființării numai în parte, cu consecința eventuală a unor ulterioare litigii privind ieșirea din

⁷ În acest sens, a se vedea E. Safta-Romano, *Contracte civile. Încheiere. Executare. Încetare*, ed. a III-a, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 334. În practică, s-a considerat ca neîndeplinită obligația de întreținere în cazul în care debitorii nu au suportat integral cheltuielile de înmormântare ale unuia dintre creditori – C.S.J., s. civ., dec. nr. 404/2003, în Legis.

⁸ I.C.C.J., s. civ. și de propr. int., dec. nr. 1918/2005, în B.J.

⁹ D. Chirică, *Drept civil. Contracte speciale*, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 128-129.

indiviziune, evacuarea etc. contravine scopului pentru care au încheiat convenția, anume asigurarea unei bătrâneți lipsite de griji”¹⁰.

Indivizibilitatea pasivă a obligației de întreținere face ca aceasta să se considere a fi îndeplinită chiar dacă nu toți debitorii au participat la îndeplinirea ei¹¹.

g) În cazul în care conținutul obligației nu a fost determinat de către părți, atunci determinarea acestuia se va face printr-o *interpretare extensivă a termenului de întreținere*.

În consecință, întreținerea trebuie asigurată în mod complet, în funcție de criteriul obiectiv al nivelului obișnuit de trai al întreținutului, avut la momentul încheierii contractului. În absența unei clauze contractuale exprese, nu prezintă nici o relevanță împrejurarea că beneficiarul întreținerii are suficiente mijloace materiale; aceasta, deoarece obligația convențională de întreținere nu se confundă cu obligația legală, când obligația de întreținere depinde de starea de nevoie a celui îndreptățit să o primească¹².

În cazul unei pluralități de creditori, conținutul creanței de întreținere trebuie să se stabilească pentru fiecare creditor în parte, necesitățile fizice și spirituale ale acestora putând fi foarte diferite.

h) Trebuie să fie *executată în natură*. Această particularitate nu înseamnă, însă, că anumite componente minore ale obligației de întreținere nu pot fi prestate prin plata unor sume de bani.

În jurisprudență s-a arătat că, dat fiind caracterul complex al obligației de întreținere, se permite ca, pe lângă prestația efectuată în principal, în natură, întreținătorul să efectueze și prestații subsidiare, constând în plata unor sume de bani pentru procurarea unor servicii curente creditoarei (spre exemplu, asigurarea unui însoțitor), „fără ca prin acest mod de executare, prestația complementară și completatoare să poată absolvi prestația principală, executată în natură”¹³.

i) Plata întreținerii este *portabilă*. Faptul că întreținătorul trebuie să asigure în mod continuu și complet întreținerea creditorului său nu înseamnă în mod obligatoriu că părțile trebuie să aibă același domiciliu de fapt. Dacă debitorul nu locuiește împreună cu întreținutul, atunci el va trebui să execute obligația de întreținere la domiciliul creditorului său. Această derogare de la

¹⁰ C. Toader, *Drept civil. Contracte speciale*, ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 2005, p. 336-337.

¹¹ A se vedea și C.A. Iași, s. civ., dec. nr. 1538/1999, în M.-M. Pivniceru, M. Gaiță, *Jurisprudența ...pe anul 1999*, p. 55.

¹² A se vedea C.A. Timișoara, s. civ., dec. nr. 2.664/2002, în Legis.

¹³ C.A. Iași, s. civ., dec. nr. 636/1999, *supra cit.* În același sens, D. Macovei, I.E. Cadariu, *Drept civil. Contracte*, Ed. Junimea, Iași, 2004, p. 107.

regula caracterului cherabil al plății a fost justificată în doctrină¹⁴ prin specificitatea obligației de întreținere.

2. Transformarea în bani a obligației de întreținere

După cum am arătat, obligația de întreținere trebuie executată în natură. Pe parcursul derulării contractului, pot apărea însă situații când, dependent sau independent de voința părților, executarea în natură a obligației nu mai este posibilă. Cauzele care pot conduce spre această situație pot fi dintre cele mai diferite: schimbarea domiciliului uneia dintre părți, cu consecința mutării acesteia într-o altă localitate, diferende între părțile contractante, refuzul creditorului de a primi întreținerea etc.

În atare situații, se poate proceda la transformarea obligației, în sensul că întreținerea nu se va mai presta în natură, ci prin plata periodică a unor sume de bani. După cum presupune sau nu intervenția instanței de judecată, transformarea obligației de întreținere poate fi judiciară sau extrajudiciară.

• *Transformarea judiciară.* Instanța de judecată poate fi investită cu o cerere de transformare în bani a obligației de întreținere, fie de către creditor, fie de către debitor. În cazul în care calitatea de reclamant o are întreținutul, instanța va admite cererea numai în cazul în care constată, pe bază de probe, că executarea în natură nu mai este posibilă datorită atitudinii culpabile a debitorului¹⁵. Dacă instanța va constata culpa reclamantului-creditor, cererea acestuia va fi respinsă.

Astfel, în practica judecătorească s-a considerat că refuzul de a primi întreținerea cuvenită, fără un motiv temeinic, constituie un abuz al creditorului, acesta neputând obține rezoluțiunea contractului, prevalându-se de propria-i culpă¹⁶. Pe de altă parte, s-a apreciat și că refuzul de a primi întreținerea nu trebuie caracterizat a fi culpă a creditorului, dacă, prin comportamentul său, în raporturile cu creditorul, debitorul s-a manifestat urât, i-a creat un real sentiment de stres, de incertitudine, temere pentru viață și sănătate¹⁷.

¹⁴ În acest sens, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, ed. a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2001, p. 539; D. Chirică, *op. cit.*, p. 128; T. Prescure, *Curs de contracte civile*, Ed. Rosetti, București, 2003, p.167-168.

¹⁵ Jurisprudența franceză consideră admisibilă o astfel de cerere și în ipoteza în care conviețuirea părților a devenit imposibilă fără culpă din partea părților. În acest sens, a se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, *Cours de droit civil. Les successions. Les libéralités*, par Ph. Malaurie, Paris, 1989, p. 460-461.

¹⁶ În acest sens, I.C.C.J., s. civ. și de propr. int., dec. nr. 536/2005, în B.J.; C.S.J., s. civ., dec. nr. 5362/2001, în B.J.

¹⁷ I.C.C.J., s. civ. și de propr. int., dec. nr. 6943/2004, în B.J.

Dacă debitorul este cel care sesizează instanța cu o cerere de transformare a obligației de întreținere, atunci admiterea acesteia este condiționată de dovedirea de către reclamant a faptului că, în mod culpabil, fără temei, creditorul refuză să primească întreținerea.

Ca urmare a admiterii cererii de transformare în bani a obligației de întreținere, debitorul va fi obligat să plătească, sub forma unor prestații periodice, o sumă de bani, cu titlu de despăgubiri echivalente¹⁸. În ceea ce privește cuantumul sumei ce urmează a fi plătită periodic, acesta se stabilește, pe bază de probe, în funcție de nivelul real al întreținerii de care are nevoie creditorul (de exemplu, dacă suma de bani urmează a fi plătită lunar, se va achita contravaloarea întreținerii creditorului pentru o lună de zile). Având în vedere, pe de o parte, că necesitățile de întreținere ale debitorului nu pot fi aceleași pe tot parcursul executării contractului, iar, pe de altă parte, evoluția costului vieții, cuantumul sumei de bani stabilite de către instanță poate fi modificat, la cererea părții interesate.

În practică, instanțele au fost sesizate cu o cerere de majorare a cuantumului sumei de bani, invocându-se valoarea deosebită a imobilului transmis în patrimoniul întreținătorului și însemnările zilnice pe care reclamantii le-au făcut privitor la nevoile lor. Soluția instanțelor a fost de respingere, cu motivarea că referirile la valoarea imobilului făcute prin propria apreciere nu pot fi primite de instanță, câtă vreme în cauză este vorba de un contract aleatoriu, întinderea avantajului reciproc neputând fi apreciată în momentul încheierii și derulării contractului, pentru a stabili o echivalență a prestațiilor; în ceea ce privește însemnările zilnice ale recurențelor privind cheltuielile pe care le fac, acestea, fiind acte extrajudiciare, unilaterale, nu pot face dovada în justiție¹⁹. În ceea ce ne privește, credem că motivarea instanței trebuia să insiste asupra faptului că valoarea sumei plătite de către debitor depinde nu de valoarea imobilului transmis de către întreținut, ci de echivalentul în bani al întreținerii creditorului.

Dacă debitorul nu își execută obligația de plată periodică a sumei de bani stabilite, întreținutul este îndreptățit să ceară rezoluțiunea contractului de întreținere.

• *Transformarea extrajudiciară.* În baza principiului autonomiei de voință, părțile contractante sunt libere ca, prin acordul lor, să modifice obligația de întreținere, înlocuind-o cu o obligație de plată periodică a unei sume de bani. Un astfel de acord reprezintă, de fapt, o novație obiectivă, de unde următoarele consecințe:

¹⁸ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 545.

¹⁹ Spre exemplu, C.A. Brașov, s. civ., dec. nr. 236/1999, în Legis.

- intenția părților de a transforma în bani obligația de întreținere (*animus novandi*) trebuie să existe și să fie manifestată, expres sau tacit;
- fiind vorba despre o convenție, valabilitatea ei este condiționată de respectarea condițiilor de fond și de formă prevăzute de lege pentru materia contractelor;
- în cazul în care contractul de întreținere este lovit de nulitate absolută, novația nu este valabilă, deoarece aceasta presupune ca obligația ce se transformă să fie una valabilă;
- întrucât novația are ca efect stingerea vechii obligații (obligația de întreținere) și înlocuirea ei cu obligația nouă (plata sumei de bani), înseamnă că garanțiile și accesoriile care însoțeau obligația de întreținere se sting și ele, afară de cazul în care părțile prevăd expres contrariul (art. 1134 C. civ.);
- neexecutarea obligației de plată a sumei de bani nu permite creditorului să solicite rezoluțiunea contractului de întreținere, acesta stingându-se la data când a avut loc novația.

REMARQUES CONCERNANT LES OBLIGATIONS DES PARTIES DANS LE CONTRAT D'ENTRETIEN VIAGER

- Résumé -

Le contrat d'entretien viager pourrait être défini tout simplement comme une vente immédiate avec une particularité: les échéances du crédit s'arrêtent au décès du vendeur. Mais le viager est pourtant si actuel. Compte tenu de l'évolution de notre société, le viager est une solution intelligente pour les deux parties. Le contrat d'entretien viager est celui par lequel l'une des parties s'oblige envers l'autre à lui transférer certains biens, contre l'engagement de l'entretenir et de la soigner sa vie durant. Il s'agit d'un contrat proche de la rente viagère: mais, au lieu de verser au bénéficiaire des arrérages convenus, le débiteur s'engage à prendre en charge ses besoins alimentaires. Cet article se propose d'analyser en détail le contenu de l'obligation alimentaire de source contractuelle, le caractère aléa renforcé et les effets de l'obligation très personnelle. La difficulté repose sur l'autonomie de cet contrat innommé, car l'entretien viager échappe à certaines des règles caractéristiques de la vente moyennant rente viagère, la nullité et résolution, parce qu'il a un caractère aléatoire plus prononcé.